

Odpověď na recenzi Filipa Tesaře

LADISLAV CABADA

Ve *Zprávě o činnosti Ústavu mezinárodních vztahů za rok 2006* si její autoři, ředitel ústavu Petr Drulák a jeho zástupce Petr Kratochvíl, pochvalují, že se časopis *Mezinárodní vztahy* stal živoucím fórem pro výměnu názorů, periodikem, „na jehož stránkách bude stále častěji probíhat polemika mezi jednotlivými autory“ (*Zpráva o činnosti...*, 2007, s. 22). V podobném duchu se v *Editorialu* k číslu 1/2007 vyjadřuje nový šéfredaktor *Mezinárodních vztahů* Ondřej Císař. Ačkoli mají zmínění kolegové na mysli zejména odbornou diskuzi (konkrétněji speciální číslo časopisu z roku 2006, věnované epistemologii a metodologii), snad je – i čtenáře – potěší, že podobně živá a polemická diskuze se v posledním období začíná formovat rovněž v té části časopisu, jež slouží k prezentaci recenzí. V minulém čísle mohli čtenáři najít odpověď Michala Kubáta na recenzi jedné z jeho knih z pera Jana Růžičky, v tomto čísle rovněž osobně využívám možnosti reagovat na recenzi jedné z mých publikací.

Podobně jako M. Kubát jsem si vědom skutečnosti, že reakce na recenzi ze strany autora by měla být výjimečným jevem a že hrozí, že bude *a priori* nahlížena jako důkaz autorovy ješitnosti a neschopnosti vyrovnat se s kritikou. Jsem však ochoten toto riziko podstoupit, protože věřím, že *Mezinárodní vztahy* jsou určeny čtenářům s kritickým úsudkem i s dostatečným nadhledem, jenž je prost apriorních soudů a nestraní bulvarizaci odborného diskurzu. V souladu s přáním redakce se pokusím být ve své reakci věcný a neosobní, být hranice mezi „osobním“ a „věcným“ může být v relativně malém oboru, jakým česká politologie je, nezcela jasná, jak se částečně ukázalo jak v textu, na nějž reaguji, tak i v textu, který nyní čtenáři nabízím. Osobně se nicméně jednoznačně přikláním k postojí, že odbornou diskuzi je nutné co nejvíce oddělovat od osobních, respektive obecně subjektivních postojů.

Předmětem mé reakce je recenze Filipa Tesaře (*Tesař, 2007, s. 133–137*) na knihu *Politický systém Slovinska*, která byla v roce 2005 publikována v Sociologickém nakladatelství v rámci ediční řady *Politické systémy*. Šlo o druhou knihu, vydanou v této edici (první byla kniha Lenky Rovné *Kdo vládne Británii?*); v tomto ohledu mohu tedy jen stěžít přijmout Tesařovy náznaky (*Tesař, 2007, s. 134*), že kniha měla být z mé strany strukturována stejně či podobně jako kniha L. Rovné (s níž jsem se v době přípravy knihy o politickém systému Slovinska nemohl seznámit), či dokonce jako kniha Michela Perottina o politickém systému Francie, jež byla vydána později. Samozřejmě, založení ediční řady do jisté míry předpokládá vnitřně ucelenou formu, ale takový předpoklad je jen stěžít sluchitelný s představou, že všechny knihy budou mít jednotnou strukturu, členění, či dokonce počet kapitol, rozsah a podobně. Takto jednoduší charakter určitě nemá například ediční řada *Dějiny zemí* Nakladatelství Lidových novin či například ediční řada *Nového regionalismu*, vydávaná nakladatelstvím Palgrave. Dokonce i v rámci jedné knihy je možné se setkat s odlišnými přístupy při výstavbě jednotlivých kapitol, byť kniha navenek představuje ucelený text; takovým příkladem může být například české odborné veřejnosti dobře známé rozsáhlé dvoudílné kompendium Wolfganga Ismayra *Politische Systeme Westeuropas*, respektive *Osteuropas*. Je to dáno jednak skutečností, že politické systémy jednotlivých zemí nejsou vnitřně identické (jednou z prvních pouček komparativní politologie je, že neexistují dva stejné politické systémy), a bezpochyby rovněž individualitou jednotlivých

autorů. Věřím, že právo na takovou individualitu, jež se projeví mimo jiné částečně odlišnou strukturací textu, přiznává F. Tesař i mně.

Druhou zásadní recenzentovou výtkou je, že jsem „*prostě nepřistoupil k psaní dost odpovědně*“. V prvé řadě „[jsem] si měl lépe ujasnit koncepci a poslání celé knihy a blíže prostudovat i témata, k nimž [jsem] v době přípravy neměl dostatek materiálu“ (Tesař, 2007, s. 136). Důsledkem této mé nepřipravenosti jsou pak údajně odbyté kapitoly (zejména ta o ústavně-politických institucích), nepřehlednost textu, tematický chudý seznam literatury, neúměrná pozornost, věnovaná osamostatňování a politickému vývoji Slovinska (Tesař, 2007, s. 134), ale rovněž skutečnost, že historii věnuji dvojnásobně velký počet stran než M. Perottino (Tesař, 2007, s. 135). Recenzent má samozřejmě právo na takový názor; pokusím se představit vlastní pohled na nastíněná obvinění.

Začneme otázkou proporcionality jednotlivých kapitol. Práce o více než 260 stranách (+ desetistránkový seznam použité literatury) je členěna do deseti kapitol. Z nich první bych označil jako heuristickou, druhou a třetí jako historizující (přičemž se primárně soustředí na „politické“ dějiny a na vyzdvížení důležitých změn, jež formovaly charakter politické kultury a institucí, spojených se slovinským národem), čtvrtou jako historicko-politologickou, pátou a následující jako politologické. Otázka, zda jsem se přespříliš věnoval historii či naopak procesu osamostatňování a politickému vývoji (autor recenze mi paradoxně vytýká obojí), mi na tomto místě přijde nepatřičná. Základní otázkou totiž musí být, jakým způsobem jsem text chtěl vystavět. Recenzent volá po větší „politologičnosti“; od byl jsem údajně ústavně-politické instituce na úkor zbytnělé historie. Není to pravda, politickým institucím je věnována více než polovina celého textu, nesmíme ovšem apriorně předpokládat, že se jim věnuje pouze kapitola *Etablování centrálních politických institucí*, jak činí recenzent. Pravda, mohl s určitým oprávněním (vzhledem k vlastní zkušenosti s texty o politických systémech) očekávat, že v knize najde standardní rozčlenění, tedy kapitoly jasně pojmenované například Legislativní moc, Exekutivní moc či Veřejná správa. Nicméně se nedomnívám, že bych obsahově podobným očekáváním nevyhověl. Spojil jsem například otázku voleb, tvorby koalic a vývoje stranického systému do jedné kapitoly (sedmá), nemám však pocit, že bych tím čtenáře nějakým zásadním způsobem mátl. Naopak, právě zde vidím „politologičnost“ přístupu, kdy je analyzována korelace vzájemně závislých jevů, tedy voleb, vztahů v rámci stranického systému a tvorby vlád. Podobně nahlížím i na kapitolu *Zahraničněpolitická dimenze slovinské politiky*, byť jsem ji s ohledem na rozsah i záměr knihy mohl jen stěží pojmut jako rozsáhlou analýzu a soustředil jsem se „pouze“ na významné změny a procesy.

Nicméně se domnívám, že při tvorbě první český psané monografie, věnované Slovinsku, je důležité se zmínit rovněž o historii. Či by snad Filip Tesař akceptoval, kdybych čtenáře neupozornil na kořeny slovinské státní ideje (Karantanija, ilyrismus, program Sjednocené Slovinsko a podobně) či na občanskou válku v letech 1941–1945 (jejíž analýzu recenzent vulgarizuje tvrzením, že „*zcela zbytečně uhýbá[m] do nepodstatných odboček jako například k popisu partyzánských ofenziv za druhé světové války*“ /Tesař, 2007, s. 135/; ve skutečnosti se jedná o půl strany textu, který není věnován partyzánským ofenzivám, ale slovinské Osvozené frontě, jež po válce uchvátla ve Slovinsku moc)? Naopak, pak by mi (snad a oprávněně) on či kolegové politologové vyčítali, že popisují pozadí hlavních štěpících linií slovinské stranicko-politické soustavy, aniž bych čtenáře seznámil se sociálními a historickými důvody takového (roz)štěpení.

Považuji zkrátka seznámení čtenáře první české publikace o Slovinsku – jež navíc vychází v Sociologickém nakladatelství a oslovuje čtenáře napříč společenskými vědami – s historickým, kulturněpolitickým či socioekonomickým vývojem za důležité. Pokud se F. Tesařovi způsob, jakým tak činím, nelíbí, chápu ho. Jednoznačně však odmítám jeho nepodložené tvrzení, že jsem k psaní nepřistoupil dost odpovědně. Ujišťuji jej, že jsem se od roku 1997 systematicky k napsání knihy připravoval. Naučil jsem se jazyk zkoumané země, abych nebyl závislý na mnohdy velmi odtažitých pohledech zahraničních autorů

a mohl se se slovinskou odbornou literaturou i s dalšími zdroji seznámit bez zprostředkování. Systematicky jsem v dílčích analýzách a studiích pokrýval jednotlivé segmenty slovinské politiky (politický systém jako celek, ústavní instituce, politickou kulturu, politické aktéry, volební procesy a další). Pokud mi F. Tesař vyčítá, že jsem tyto dílčí studie následně využil při tvorbě monografie, pak popírá zásady systematické odborné práce. Jako vysokoškolský pedagog jsem naopak velmi spokojen, pokud student ze separátního tématu (například ze seminární práce) rozvine delší text, zaměřený na širší aspekty zkoumaného jevu (například absolventská práce) a následně popřípadě i do podoby knižní. Pokud jsou Tesařovy odsudky této metody platné („... vtírá se otázka, nakolik se právě jeho [rozuměj Cabadovy – poznámka autora] předchozí práce podepsaly na koncepci knihy. Je víc než pravděpodobné, že velmi“ /Tesař, 2007, s. 135/), pak by systematická, dlouhodobá odborná práce neměla smysl. Domnívám se, že opak je pravdou.

Pokud se týká práce nad textem knihy, rád bych Filipa Tesaře i čtenáře informoval o tom, že text měl čtyři recenzenty. Všichni mi ve svých posudcích nabídli řadu podnětů k opravám či k úpravám. Nechci si vytvářet alibi, založené na skutečnosti, že pozitivní hodnocení těchto recenzentů je známkou vysoké kvality knihy (tak tomu jistě být nemusí), nicméně je pozoruhodné, v jakém rozporu je jejich hodnocení s hodnocením Filipa Tesaře.

Osobně se domnívám, že zásadní příčina tohoto rozporu spočívá v tom, že zmínění kolegové text posuzovali, zatímco kolega Tesař recenzi pojal jako úvahu nad tím, jak by knihu napsal on sám. V tomto duchu chápu jeho přesvědčení (dané mimo jiné tím, že se pohybuje zejména v oblasti etnologie a antropologie), že seznam použité literatury je tematicky chudý, včetně doporučení, co vše jsem ještě mohl použít. Jak jsem se zmínil, seznam literatury má více než deset stran, a pokud si na něm něčeho cením, pak je to skutečnost, že se mi podařilo shromáždit prakticky veškerou dostupnou slovinskou odbornou literaturu k danému tématu, prostudovat ji a využít ji ke své práci. Samozřejmě znám i větší část (v angličtině publikovaných) knih a jejich autorů, které mi doporučuje F. Tesař (mimořádně nejnovější knihu Sabriny P. Rametové ve spolupráci s Danicou Fink-Hafnerovou *Democratic Transition in Slovenia*, vydanou v roce 2006 Texas A&M University Press, právě recenzuji). Nejsm však zastáncem toho, aby komparativní studie typu mé knihy přesvědčovala čtenáře o tom, že autor zná všechnu (celosvětově; vedle anglicky psané bych se mohl zmínit například o bohaté německy psané literatuře) existující literaturu ve všech dílčích oblastech; takový přístup je více či méně exhibiční. Mým základním cílem bylo představit čtenáři slovinský politický systém v jeho historické a institucionální dimenzi, politickou kulturu, politické aktéry a důležité politiky.

Už vůbec pak nemohu souhlasit s Tesařovým přístupem, že jsem měl čtenáře obeznámit se soudobými komparativními v politologii typu G. Sartoriho, A. Lijpharta či H. Daaldera. Jaký by to v knize o etablování, podobě a charakteru politického systému Slovinska mělo smysl? Měl jsem snad směřem k čtenáři, jenž je s tematikou slovinského politického systému obeznámen spíše méně než dostatečně, vnést do knihy a posuzovat například vlivy ústavního inženýrství na podobu slovinského politického systému (Sartori), popřípadě včlenit Slovinsko do rozsáhlé statistické analýzy několika desítek politických systémů (Lijphart)? Myslím, že nikoli.

Samozřejmě v řadě ohledů musím Tesařovy výtky akceptovat. Tak tomu je u věcných výhrad na straně 133 (*viz Tesař, 2007, s. 133*); právě zde recenzent volí paradoxně nejmírnější tón a je ochoten některé připsat „na vrub roztržitosti“. Podobně souhlasím s výtkou, že v odkazovém aparátu se až příliš často objevuje mé vlastní jméno. Je to dáno zejména obavou, že pokud neupozorním čtenáře na to, že o určitých tématech jsem již pojednal v předchozích dílčích studiích, mohu být obviněn z „autoplagiátu“ (mimořádně tuto výtku adresoval – podle mého soudu ovšem ne zcela v souladu s realitou – J. Růžička M. Kubátovi). Zároveň jsem však samozřejmě chtěl čtenáře upozornit na skutečnost, že prostor knihy není dostatečný pro podrobnou analýzu některých témat, a proto se s nimi může seznámit v mých dílčích studiích.

Nemohu naopak souhlasit s Tesařovým břitkým odsudkem Weithmannovy knihy o Bal-kánu. Jednak se domnívám, že i esejistická literatura, jejímž reprezentantem zmíněné dílo je, by neměla být ignorována, navíc mne velmi zaráží způsob Tesařova odsudku: „*Weithmann... je prostě autor vydělávající si psaním o tématech, o něž má veřejnost zájem*“ (Tesař, 2007, s. 135–136). Osobně nechápu smysl této věty. Je snad (jakákoli) práce, již činíme pro zisk (tedy pro zajištění svého zázemí), *a priori* hodná odsudku? Ano, Weithmannova kniha je populární, to ovšem nic neříká o její obsahové kvalitě. Necht F. Tesař (respektive jakýkoli recenzent) napadá knihu kvůli její nízké kvalitě (je-li taková), ale nikoli proto, kolik kusů se jí prodalo. Tesařův postoj navíc není konzistentní; zatímco publicistu Weithmanna odmítá, doporučuje mi číst jiné publicistické knihy (A. Little a L. Silberová /viz Tesař, 2007, s. 136/).

Recenzent mi vytýká rovněž užívání slovinských termínů pro označení některých topografických či strukturálních jevů ve Slovinsku (Tesař, 2007, s. 136). Napadá termín „Karantanija“ a doporučuje mi užívat termín Korutany. Korutany jsou ovšem ve slovinské terminologii vyjádřeny slovem „Koroška“; termín „Karantanija“ je vyhrazen historickému „státnímu“ útvaru v 7. století. Pokud bych tedy poslechl Tesařovo doporučení, pak bych se podle mého soudu prohřešil proti sémantickému rozlišení obou termínů, respektive proti jejich významu. Použiji-li příměru, je to totéž, jako bych v českém odborném či jazykovém diskurzu ztotožnil termíny Morava a Velká Morava.

Odlišným případem je použití slova občina. Souhlasím s tím, že tento termín má v českém prostředí odlišné konotace než ve slovinském. Důvodem užití tohoto termínu, včetně upozornění, že by jej šlo překládat jako „komuna“, byla skutečnost, že občina je skutečně specifickým správně-teritoriálním útvarům. Vzhledem k vývoji jugoslávské ústavnosti a k vlivu E. Kardelje na reformulaci ústavně-politických charakteristik je toto odlišení důležité, protože občina-komuna se v souladu s upraveným kropotkinovským „ideálem“ měla stát základní společensko-politickou jednotkou v procesu postupného odbourávání státu plně v intencích marxistické ideologie. Kdybych toto téma v knize rozvedl, pak by snad věc byla srozumitelnější; zabralo by to ovšem další prostor a osobně jsem tomu nepřikládal velkou váhu. Asi nejpřesnější by byl termín municipalita, který recenzent navrhuje, nezdá se mi však zcela smysluplné nahradit jeden cizojazyčný termín jiným cizojazyčným termínem; jen bych slovenismus v českém jazyce nahradil anglismem.

V posledku bych se rád ve své reakci vyjádřil k Tesařovu spojování jedné knihy jednoho autora s obecnějším jevem, jímž je stav a vývoj české politologie jako vědního oboru (předpokládám, že Tesař k tomuto oboru alespoň částečně přiřazuje rovněž mezinárodní vztahy). Myslím, že zde recenze vysoce překročila běžný rámec podobných odborně-literárních útvarů. Domnívám, že je k jakémukoli již relativně etablovanému oboru neuctivé, je-li spojován s jednou konkrétní knihou, která navíc není klasickým odborným textem, ale je určena širšímu okruhu čtenářů a má jednoznačný odborně-popularizační charakter (který nepopírám). Mé ego by snad mohlo potěšit, že mne F. Tesař považuje za jednoho z „nejvýraznějších představitelů mladší generace českých politologů“, ale jednoznačně odmítám, aby dílčí dílo a jedna osoba byly personifikovány a metaforizovány s nyní již tak rozsáhlým oborem, jakým je politologie a její dílčí podobory v České republice jsou. Pokud bychom logiku poslední recenzentovy věty dovedli k „aristotelské synthési“, pak bychom se rovněž mohli domnívat, že knihy některých popíračů holocaustu s formálním univerzitním vzděláním „vrhají světlo“ na celou historii (rozhodně se s těmito autory nechci srovnávat, ale čtenář jistě uzná, že uvést nyní konkrétní jméno například z oblasti českých mezinárodních vztahů by rozpoutalo vášně a navíc by to mohlo být chápáno jako osobní útok) nebo že Bakalářovy knihy jsou obrazem české sociologie či antropologie. Zde mohu jen doufat, že se ze strany přítele a kolegy Tesaře jednalo zejména o snahu „efektně“ zakončit recenzi.

Nezbývá mi než na závěr popřát čtenářům Mezinárodních vztahů více věcné diskuze a méně subjektivismu. Pokud by totiž subjektivistický a současně kategorický přístup,

jenž dominuje recenzím F. Tesaře či J. Růžičky, byl přenesen rovněž do oblasti odborných článků, pak by časem mohly rovněž například některá paradigma či teorie být ze subjektivních pozic *a priori* odmítány. To by diskuzi, která se jinak poměrně slibně rozvíjí, spíše omezilo než podnítilo.

Literatura

- Cabada, Ladislav (2005): Politický systém Slovinska. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005.
- Císař, Ondřej (2007): Editorial. Mezinárodní vztahy, ročník 42, číslo 1, s. 5–6.
- Tesař, Filip (2007): recenze knihy: Ladislav Cabada: Politický systém Slovinska. Mezinárodní vztahy, ročník 42 (2007), číslo 1, s. 133–137.
- Zpráva o činnosti Ústavu mezinárodních vztahů za rok 2006 (2007). Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007, <http://www.iir.cz/upload/VyrocníZprava/zprava06.PDF>